

УДК: 378.046:159.923

**THE DEVELOPMENT OF VERBAL INTELLIGENCE OF A TEACHER IN
THE POSTGRADUATE EDUCATION****РОЗВИТОК ВЕРБАЛЬНОГО ІНТЕЛЕКТУ ПЕДАГОГА
У ПІСЛЯДИПЛОМНОМУ НАВЧАННІ****Safarian S.I. / Сафарян С.І.***s.p.s., as. prof. /к.п.н., доц.*

ORCID:000-0001-81-42-8321

*Borys Hrinchenko Kyiv University, Kyiv, Bulvarno-Kudriavska, 18/2, 04053**Київський університет імені Бориса Грінченка, Київ, Бульварно-Кудрявська 18/2, 04053*

Анотація: Стаття присвячена аналізу проблем розвитку вербального інтелекту педагогів у процесі підвищення їхньої кваліфікації. Доведено, що метапредметний підхід у післядипломному навчанні дозволяє ефективно сформулювати мовну особистість вчителя із добре розвинутим вербальним інтелектом, який є дієвим чинником успішної педагогічної діяльності. Обґрунтовано думку, що вербальний інтелект дозволяє вчителю успішно навчатися протягом життя, добиватися значних результатів у свідомому сприйманні та осмисленні текстів сучасної культури, у розвитку творчих здібностей та креативності. Розвиток вербального інтелекту сприяє формуванню та удосконаленню комунікативної компетентності, ораторської майстерності, які є необхідними для успішної педагогічної взаємодії. В статті охарактеризовано три основні складові вербального інтелекту педагога, які мають удосконалюватися у процесі післядипломного навчання: мовна ерудиція, мовне чуття та мовна повноцінність. Також визначені психологічні якості та педагогічні здібності вчителів, пов'язані із розвитком їхнього вербального інтелекту. У статті перераховані основні завдання та умови для успішного розвитку вербального інтелекту вчителів в умовах післядипломної освіти. Також доведено доцільність діагностування педагогів для з'ясування рівня розвитку їхнього особистісного потенціалу на шляху формування вербального інтелекту та названі найпопулярніші оціночні методики. Крім цього, у статті наведено конкретну модель його формування, яка представлена у функціях, важливих для процесу і результатів педагогічної діяльності, а також у відповідних блоках професійних навчальних програм підвищення кваліфікації.

Ключові слова: вербальний інтелект, мовна особистість, модель формування вербального інтелекту, методики діагностування, післядипломна освіта, теорія множинності інтелекту

Відповідно до основних принципів гуманізації освіти мета сучасного педагогічного процесу, як активної взаємодії вчителя та учнів, полягає не лише у формуванні певних компетентностей, що базуються на сумі різних знань, умінь та навичок, але й у створенні належних умов для ефективної реалізації кожною дитиною власних можливостей особистісного зростання та сприянні розвитку її особистісних позитивних якостей. Ми вважаємо, що досягнення цієї мети можливе лише за умови ефективної професійної діяльності педагога, на яку впливає рівень розвитку різних типів його інтелекту, зокрема і вербального, адже загальновідомо, що вплив учителя на дітей реалізується саме у процесі педагогічного спілкування.

У статті ми спробуємо з'ясувати основні аспекти вербального інтелекту педагога як одного із дієвих чинників його успішної професійної діяльності та розглянути модель розвитку вчительського вербального інтелекту у системі післядипломного навчання педагогів на курсах підвищення кваліфікації.

Професія педагога у сучасному суспільстві посідає одну із ключових позицій у справі формування майбутнього держави, у підготовці до життя компетентної творчої особистості. Важливість та масовість цієї професії є передумовою для її всебічного наукового дослідження. Протягом багатьох років відомі вітчизняні та зарубіжні вчені активно вивчали, аналізували, експериментально підтверджували найефективніші шляхи удосконалення педагогічної діяльності. Історія педагогічних досліджень включає відомі імена науковців: А. Біне, А. Валлона, С. Гессена, В. Давидова, У. Джемса, Дж. Дьюї, Д. Ельконіна, І. Зязюна, П. Каптерєва, Г. Костюка, П. Ланжевєна, А. Макаренка, Е. Меймана, Дж. Міда, Л. Мітіної, М. Монтессорі, С. Мусатова, І. Песталлоці, Ж.Ж. Руссо, Б. Скінєра, В. Сластьоніна, В. Сухомлинського, К. Ушинського тощо. Цими науковцями досліджувалися різні особливості та структура педагогічної діяльності, особистісні характеристики педагога, які є для нього професійно важливими, професійна компетентність учителя та його педагогічна майстерність, стилі, методи, технології педагогічної взаємодії та інше. Особливо акцентувалося, що для здійснення успішної педагогічної діяльності вчителю замало лише достатньої наукової підготовки. Необхідно обов'язково в роботі із педагогічними кадрами враховувати суцільно людський фактор, адже педагогічний процес – це активний процес взаємодії та комунікації. Змістове наповнення цієї взаємодії напряму залежить від рівня професійної компетентності педагогічного працівника, рівня його авторитета серед дітей і батьків, від його особистісних якостей, а також від рівня його інтелектуального розвитку.

Проблему інтелектуального розвитку особистості, зокрема і педагога, досліджували вітчизняні вчені А. Алексюк, І. Бєх, Н. Бібік, С. Гончаренко, В. Мадзігон, В. Паламарчук, О. Савченко та інші. Нині існує безліч визначень інтелекту, які враховують різні базові категорійні засади цього концепту. Але всі вчені стверджують, що це певна цілісна система різних психічних процесів, яка вміщує візуальні, слухові і мовні аспекти пізнання.[4, с.15].

Саме мовні аспекти пізнання оточуючого світу напряму пов'язані із вербальним інтелектом особистості. У своїй теорії множинності інтелекту, яка вийшла друком вперше в 1983 році у роботі «Структура розуму: теорія множинного інтелекту», американський психолог Говард Гарднер (*Howard Gardner*) стверджує, що кожна особистість має множинні інтелекти, які можна розвивати і зміцнювати або ігнорувати й ослаблювати. Характеризуючи власну теорію, учений підкреслив, що не існує двох однакових людей зі схожим набором здатностей та здібностей, комбінацій інтелектів. Індивідуальний інтелектуальний профіль складається з генетичної спадковості та життєвих умов у певній культурі у певну історичну добу.[3, с.11]

Теорія отримала всесвітнє визнання, як одна із найбільш новаторських теорій пізнання інтелекту людини. Вона також розкриває один із можливих способів індивідуалізації навчально-виховного процесу. Гарднер переконує, що освіта має бути чуйною до індивідуальних пізнавальних розбіжностей, максимально відповідаючи індивідуальному інтелектуальному потенціалу кожної особистості. Головне - надати особистості можливість пізнавати,

вивчати що-небудь тим способом і шляхом, який їй найбільш близький, зручний і в якому вона відчуває себе комфортно. Гарднер зазначає: «Індивідуалізація та плуралізація зроблять революцію в освіті, нам не доведеться більше навчати всіх одним і тим самим методом». [1, с.31]

Учений пропонує власну класифікацію основних восьми типів інтелекту, серед яких є і вербально-лінгвістичний. Цей тип інтелекту насамперед пов'язаний із оволодінням мовою. Особистість, наділена цим інтелектом, є чутливою до інтонації, ритміки мовлення, порядку слів тощо. Люди з яскраво вираженим вербально-лінгвістичним інтелектом люблять читати, писати й розповідати історії. Вони мають гарну словесну пам'ять (легко запам'ятовують імена, назви тощо) і володіють багатим лексичним запасом.

Загалом вербальні здібності, які є основою вербального інтелекту, починають активно розвиватися в особистості, починаючи з трьох років, поступово просуваючись від рівня простих суджень до певних логічних висновків. Протягом подальшого життя, в середньому до 55-60 років, цей тип інтелекту перманентно поліпшується. У віці 65-70 років поступово настає його спад, що відбувається на тлі загального зниження інтелектуальної здатності.

У зарубіжних та вітчизняних наукових дослідженнях доволі широко висвітлюється проблема розвитку вербального інтелекту особистості. Зокрема, значну увагу їй приділяли відомі зарубіжні психологи : Д. Векслер, Х. Гарднер, Ж. Піаже, Р. Стернберг. Основи дослідження цього поняття знаходимо і у працях відомих вітчизняних вчених Л. Бурлачука, О. Лурія, С. Рубінштейна. О. Скрипченка та ін. Сучасні наукові розвідки вербального інтелекту торкаються різних аспектів: загальних психолого-педагогічних (В. Вонсович, С. Єфіменко, С. Сисоєва, Н. Токарева), структуральних (М. Лукашенко, В. Рибалка, А. Фурман), пов'язаних із віковими особливостями (К. Підгорна, В. Супруненко) тощо.

Вербальний інтелект базується на реальному досвіді і відповідає за отримання, аналіз та подальше застосування інформації. Чим вищий рівень вербального інтелекту, тим легше особистість отримує нові знання та застосовує їх у реальних життєвих ситуаціях.

Люди з розвинутим вербальним інтелектом можуть успішно реалізувати себе у різних галузях: науці, акторському і ораторському мистецтві, педагогіці, журналістиці, політиці, маркетингу тощо. Здатність легко засвоювати нову інформацію та інтерпретувати її в усне і письмове мовлення – значна запорука успішної професійної діяльності.

Вербальний інтелект, який можна вважати вербальною інтелектуальною культурою особистості, є складовою базової культури кожної людини. Якщо ж у своїй професійній діяльності людині в основному необхідно оперувати словами як символами, тоді безперечно їй потрібен буде більш високий рівень вербального інтелекту. Зокрема, коли йдеться про особистість педагога, то можна стверджувати що цей тип інтелекту є обов'язковою складовою професійної компетентності вчителя, який має вирізнятися досконалим володінням словом, образним мовленням, чуттям мови, наявністю достатнього для ефективної педагогічної діяльності словникового та понятійного апарату.

Вербальний інтелект педагога має чітку **структуру**, яку пропонуємо розглянути у таблиці.

Вербальна інтелектуальна культура педагога

Мовна ерудиція	Мовне чуття	Мовна повноцінність
Багатий словниковий запас; грамотність, зв'язність, чіткість, достовірність мовлення, відповідність мовній поведінці, розвинута мовленнєва імпровізація	Естетичність, експресивність, еластичність, образність, вишуканість мовлення, стильова гнучкість, відповідність етичним і моральним нормам	Здатність опанувати загальнолюдський досвід, здібність ідентифікуватися з певною соціальною чи етнічною групою та відстоювати власну індивідуальність, вміння продукувати нові оригінальні форми мовної діяльності

Отже, педагоги з високим рівнем розвитку вербального інтелекту особливо чуттєві до звучання, змісту та варіантів застосування вербальних засобів. Як правило, ці вчителі можуть інтуїтивно писати без помилок, чудово інтонують в усному мовленні, добре сприймають інформацію з голосу, швидше запам'ятовують імена, дати подій, віршовані тексти та афоризми. Також вербальний інтелект педагога передбачає загальну емпатійну здатність розуміти інших та адекватно і мудро діяти стосовно них; здібність легко встановлювати контакти, розуміти інших людей, вміти поставити себе на їхнє місце.

Досліджуючи вербальний інтелект педагога, варто розглянути пов'язані з ним певні **психологічні якості мислення** вчителя та його **педагогічні здібності**.

Психологічні та педагогічні аспекти вербального інтелекту

Тип інтелекту	Психологічні якості	Педагогічні здібності
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Широта мислення	Здібність використовувати для вирішення завдання інформацію з різних галузей знань
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Глибина мислення	Здібність виявляти суттєві закономірності в явищах, процесах тощо
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Гнучкість мислення	Здібність швидко змінювати різі мисленнєві процеси
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Критичність мислення	Здібність критично оцінювати ситуації та адекватно добирати стратегію і тактики вирішення завдань
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Самостійність мислення	Здібність до самостійних висновків, відбору та застосування необхідної інформації
Вербально-лінгвістичний інтелект педагога	Довільна увага	Здібність до швидкого і точного сприймання інформації; уміння концентруватися на виконанні завдання

Рівень розвитку та ефективність функціонування такої системи операційних механізмів суттєво впливає на продуктивність інтелектуальної і професійної діяльності педагогів. Загалом, ми дійшли висновку, що на рівень успішності професійної діяльності впливає багато особистісних та ситуативних аспектів. Але впевнено можна стверджувати, що одним із найбільш значимих є розвиток саме вербального інтелекту, адже він формується в процесі навчальної і професійної діяльності та спілкування. Цей тип інтелекту можемо розглядати як певну систему розвинених психічних пізнавальних функцій, які залежать від впливу культури та освіти.

У системі післядипломної освіти у зв'язку з цим одним із пріоритетних завдань постає вирішення проблеми розвитку вербального інтелекту вчителя як дієвого чинника його успішної професійної діяльності. Робота з вчителями, які підвищують свою кваліфікацію, має бути спрямована на розвиток їхнього вербального інтелекту, який дозволяє глибоко аналізувати та систематизувати отриману словесну інформацію, грамотно відтворюючи її. Крім цього, розвинутий вербальний інтелект дозволяє вчителю успішно навчатися протягом життя, добиватися значних результатів у свідомому сприйманні та осмисленні сучасного знакового ряду, текстів сучасної культури, у розвитку творчих здібностей та креативності. Розвиток вербального інтелекту сприяє формуванню та удосконаленню комунікативної компетентності, ораторської майстерності, які є необхідними для успішної педагогічної взаємодії. Основними *завданнями* у системі післядипломної освіти у процесі розвитку вербального інтелекту педагогів можуть бути такі:

- формування стійкої мотивації до розвитку вербального інтелекту;
- розвиток навичок ефективної педагогічної комунікації;
- удосконалення навичок публічних виступів;
- формування навичок осмисленого сприйняття творів художньої словесної творчості;
- удосконалення вмінь створення творчого продукту в усній/письмовій формі (есе, роздум, відгук тощо).

З метою успішної реалізації цих завдань, варто у системі післядипломного навчання проводити *діагностування* педагогів для з'ясування рівня розвитку їхнього особистісного потенціалу на шляху формування вербального інтелекту. При цьому слід пам'ятати та доводити до відома вчителів, що ці оціночні діагностики ні в якому разі не зачіпають психологію особистості, не визначають вони і сформовані навички, а лише допомагають з'ясувати рівень базових здібностей та схильності до окремих видів діяльності. Зокрема, вербальні завдання, як правило, показують рівень здібностей до аналізу словесної інформації, тобто наскільки особистість здатна адекватно та продуктивно сприймати і засвоювати текст, орієнтуватися у ньому та приймати відповідні рішення.

Практика доводить, що ефективною у роботі з педагогами є шкала Векслера (WAIS – доросла модифікація), яка з доволі високою точністю діагностує рівень інтелектуальних здібностей. Тест, розроблений американським вченим Девідом Векслером, включає, зокрема, і 6 вербальних

субтекстів: «Загальна поінформованість», «Розуміння», «Арифметика», «Пошук схожості», «Запам'ятовування цифр», «Словниковий запас». Крім цієї методики, можна також використовувати діагностику інтелекту Р. Амтхауера, методику вербальної креативності С. Медніка (дорослий варіант в адаптації А. Вороніна) та інші [2].

Для успішного процесу розвитку вербального інтелекту педагогів під час підвищення їхньої кваліфікації у системі післядипломного навчання, необхідно враховувати такі **чинники**:

- індивідуальні особливості педагога у системі навчання дорослих;
- створення розвиваючого навчального середовища;
- проведення систематичних занять, що стимулюють розвиток вербального інтелекту вчителя (семінари, тренінги, майстер-класи тощо);
- активне використання сучасних педагогічних технологій.

Можна виокремити дві **основні умови** успішного розвитку вербального інтелекту вчителя у післядипломній освіті. Перша – розбудова сприятливого комунікативного простору, тобто створення комфортного середовища спілкування, коли повністю виключені стресогенні фактори. Друга – обов'язкове врахування на засадах андрагогіки індивідуальних особливостей кожного педагога, створення умов для творчого самовираження, самостійної дії.

Для ефективного розвитку вербального інтелекту педагогів у системі післядипломного навчання можна запропонувати **модель** його формування, яка представлена у функціях, важливих для процесу і результатів педагогічної діяльності, а також у відповідних блоках професійних навчальних програм підвищення кваліфікації.

Модель формування вербального інтелекту вчителя у системі післядипломного навчання

Відповідно до цієї моделі, комунікативна функція вербального інтелекту вчителя втілена в оволодінні ним навичками ефективного усного і письмового пояснення матеріалу та навичками досконалого педагогічного спілкування вчителя з учнями. Рефлексивна функція представлена в уміннях педагога взаємодіяти із учнями; розумінні думок, почуттів, настроїв та намірів оточуючих; виборі нестандартного вирішення педагогічних ситуацій. Пізнавально-оціночна виявляється в умінні обирати найефективніші словесні методи навчання; у навичках вербального аналізу отриманої інформації; в ефективному оволодінні вербальними засобами вирішення складних педагогічних ситуацій; у рівні самооцінки педагога. Прогностична функція відображена в уміннях вчителя створювати та підтримувати на заняттях атмосферу творчості; навичках прогнозування розвитку педагогічних ситуацій, просування у навчальній діяльності кожного учня.

Запропонована модель розвитку вербального інтелекту в його функціях, важливих для успішної педагогічної діяльності, може бути закладена в основу професійних **навчальних програм** підвищення кваліфікації. Ці програми мають включати різні змістові навчальні модулі для вчителів, спрямовані на удосконалення комунікативної компетентності педагогів. Вони обов'язково мають розвивати у вчителя здатність розуміти та прогнозувати поведінку дітей у різних ситуаціях, урахувавши їхні вербальні та невербальні прояви, розуміти і адекватно оцінювати себе і свої дії у різних педагогічних ситуаціях.

Запропонована модель розвитку вербального інтелекту з урахуванням названих вище функцій може складатися із основних чотирьох блоків. Перший, блок комунікації – включає модулі, що сприяють розвитку комунікативної компетентності, які позитивно впливають на удосконалення вербальних засобів педагогічної комунікації, методичних прийомів пояснення матеріалу, як письмових, так і усних. Другий блок, рефлексії – представляє модулі, які орієнтовані на розвиток рефлексивної функції педагога та удосконалюють якість педагогічного спілкування, взаємодії вчителя і учнів; розвивають вміння пошуку нестандартних рішень педагогічних ситуацій. Третій блок, пізнання – вміщує модулі, які покращують методичну грамотність педагога, оволодіння ним різними вербальними методами, прийомами, технологіями навчання та педагогічної комунікації. Четвертий блок, прогнозування – передбачає опанування модулями, які спрямовані на оптимізацію словесної творчості вчителя, оволодіння ним ефективними прогностичними навичками.

Отже, підсумовуючи, зазначимо, що розвиток вербального інтелекту вчителя є надзвичайно важливим, оскільки він допомагає педагогу успішно налагоджувати процес педагогічної комунікації з учнями, дозволяє здійснювати аналіз отриманої інформації, систематизувати її та відтворювати у вигляді вербальних сигналів. Над розвитком власного вербального інтелекту педагог постійно працює протягом професійної діяльності. Крім цього, удосконалення вербального інтелекту вчителя є одним із ключових завдань післядипломної освіти. У процесі проходження курсів підвищення кваліфікації цей аспект професійного зростання вчителя можна значно інтенсифікувати під час опрацювання відповідних навчальних програм.

Література:

1. Гарднер Говард. Структура розуму: теорія множественного інтелекту / Г. Гарднер. - М.: «Вільямс», 2007.
2. Галян І.М. Психодіагностика. Навч. посібник. – К.: Академвидав, 2009. – 464с.
3. Лавриченко Н. Множинний інтелект і обдарованість у теоретичній моделі Говарда Гарднера [Електронний ресурс] / Н. Лавриченко // Педагогічні науки: теорія, історія, інноваційні технології. – 2016. – № 4 (58). – С. 11–12. – Режим доступу: <http://repository.ssru.sumy.ua/bitstream>. – Назва з 5крана.
4. Фіцпатрік Б., Судзукі В. Дивачка, що закохалася в мозок. –К.: Фабула, 2019. – 368с.

***Abstract:** one of the important tasks of the national system of postgraduate education is to solve the problem of improving the language personality of a teacher with developed verbal and linguistic intelligence on the basis of an integrated approach in the process of professional development. The integrated approach allows effectively form the teacher's personality with a well-developed speech culture, speech skills and abilities. The article is devoted to the analysis of problems of development of verbal intelligence of teachers. It is proved that the developed verbal intelligence of the formed language personality of the teacher is an effective factor of his successful pedagogical activity. It is substantiated that the developed verbal intelligence allows the teacher to study successfully during life, to achieve significant results in conscious perception and abilities and creativity. The development of the teacher's verbal intelligence contributes to the formation and improvement of his communicative competence, oratory skills, which are necessary for successful pedagogical interaction. The article describes three main components of the teacher's verbal intelligence, which should be improved in the process of postgraduate study: language erudition, language sense and language fullness. The psychological qualities and pedagogical abilities of teachers related to the development of their verbal intelligence are also determined. The article lists the main tasks and conditions for the successful development of verbal intelligence of teachers in postgraduate education. The expediency of diagnosing teachers to determine the level of development of their personal potential in the formation of verbal intelligence is also proved, and the most popular assessment methods are named. In addition, the article presents a specific model of formation of verbal intelligence of the teacher, which is presented in the functions important for the process and results of pedagogical activities, as well as in the relevant blocks of professional training programs.*

***Key words:** verbal intelligence, language personality, model of verbal intelligence formation, methods of diagnosis, postgraduate education, theory of multiple intelligence.*